

Banky a peníze, aneb kolorovaný příběh zrady, války a levného úvěru

Jan Vyskočil

Standardní panglosiánský výklad historie bankovníctví a peněz

- neřeší otázku evoluce nepřímé směny a komoditního standardu
- vysvětlení přínosu částečných rezerv je nahrazeno „vyprávěním o zlatnících“
- zcela chybí popis fungování jednostupňového bankovního systému
- naopak příliš mnoho pozornosti se věnuje diskreci centrálních bank

⇒ problém peněz a bankovníctví není vůbec řešen v rámci obecné ekonomické teorie

Evoluce a výhody nepřímé směny

- peníze jsou tržní fenomén (Oresme, scholastici, Carl Menger)
- jejich hodnota je dána tržními mechanismy, viz již debata John Locke versus Josiah Child
- držba peněz je formou úspor
- vyjma běžně jmenovaných funkcí (směna, uchování hodnoty, účetní jednotka) odstraňují také nutnost držet velké fyzické zásoby zboží a představují ochranu před nejistotou

Zrod bankovníctví

- první banky byly fakticky „sklady na peníze“, za jejichž použití se muselo platit (plné rezervy znemožňují výplatu úroku z běžných účtů)
- postupem doby začaly nabízet další služby (platební instrumenty různých forem), vyvinuly se první bankovky
- první pokusy o částečné rezervy byly většinou defraudací, vkladatelé však postupem doby byli ochotni na ně přistoupit, pokud dostali svůj podíl ze zisku
- časným popisem a zdůvodněním této praktiky byla Cantillonova *Esej* z roku 1734 - Cantillon sám získal ohromný majetek machinacemi se svěřenými penězi v průběhu paniky z roku 1720

Jednostupňové bankovní systémy

Existují tržní zákony regulující bankovní podnikání?

- zrod bank v moderním slova smyslu předchází založení centrálních bank $\implies$ jak mohly takové „chaotické“ - neregulované - bankovní systémy vůbec fungovat?
- teoretickou odpovědí je vysvětlení bankovní školy - **mechanismus refluxu** - Fullarton, Parnell
- praktickou odpovědí (anebo ilustrací) je fenomenální úspěch skotského systému ve srovnání se systémem ve Walesu a Anglii, kde v téže době již operovala Bank of England
- skotské úspěchy uznávali i soudobí zastánci centrální banky, například J.H. Palmer (guvernér BoE ve 30. letech 19. století)
- dalšími příklady jsou: Nová Anglie, Švédsko, Kanada

Reflux

Henry Parnell versus John McCulloch

- privátní banky si nemohou dovolit přijímat výhradně své vlastní bankovky (zákazník by utekl ke konkurenci)
- fyzické převozy kovu jsou však drahé a pomalé, proto se časem zrodí nějaká forma clearingového systému (typicky se na toto podnikání soustředí jedna z významných bank)
- pokud se jednotlivá banka pokusí o produkci nadměrného množství bankovek, tyto bankovky jsou jí vráceny, musí namísto nich vyplatit zlato a čelí poklesu svých rezervy
- čím dokonalejší je clearingový systém, tím rychlejší je likvidace nadměrné fiduciární emise

⇒ refluxní mechanismus zajišťuje ustavení optimálních rezervních poměrů jednotlivých bank a vysvětluje tak výjimečnou stabilitu historických příkladů svobodného bankovníctví

Zrod dvoustupňového bankovního systému

Deklarované cíle centrálních bank

- stabilita cenové hladiny
- stabilita kurzu
- stabilita finančních trhů
- stabilní úrokové sazby
- rovnováha platební bilance
- podpora ekonomického růstu
- podpora zaměstnanosti

Některé z těchto cílů jsou původní (merkantilistické), jiné pozdější. V průběhu devadesátých let až do nedávné minulosti dominovala především stabilita cenové hladiny.

Zrod dvoustupňového bankovního systému

Skutečné motivy založení centrálních bank

- **vláda**: získání dalšího zdroje příjmů pro státní pokladnu, především pro financování náročných vojenských podniků, které by veřejnost nebyla ochotna nést ve formě zvýšených daní
- **banka**: částečné vyřazení refluxního mechanismu $\Rightarrow$ vyšší zisk
- **další zájmové skupiny**: přednostní přístup k nově produkováným fiduciárním emisím (lacnější úvěry) $\Rightarrow$ získání výhody na úkor všech pozdějších držitelů těchto peněžních substitutů

Zrod dvoustupňového bankovního systému

- 1694 Anglie: Bank of England
- 1716 Francie: Banque Générale - krach 1720
- 1791 Spojené státy: Bank of United States - zánik s vypršením mandátu, později Second Bank of United States (1816), Fed je až třetím pokusem (1913)
- 1765 Prusko: Královská banka v Berlíně

Zrod dvoustupňového bankovního systému

Způsoby vyřazení refluxu

- emisní monopol - vymezený oblastí nebo jinak
- vynucený oběh bankovek privilegované banky
- pozastavení konvertibility
- zákaz soukromé ražby drahých kovů, zákaz držby komoditních peněz jako takových
- zestátnění komerčních bank
- de facto monopolizace celého bankovního odvětví (na rozdíl od předchozích kroků k tomuto dochází typicky až v autoritativních režimech)

Fungování centrálního bankovníctví

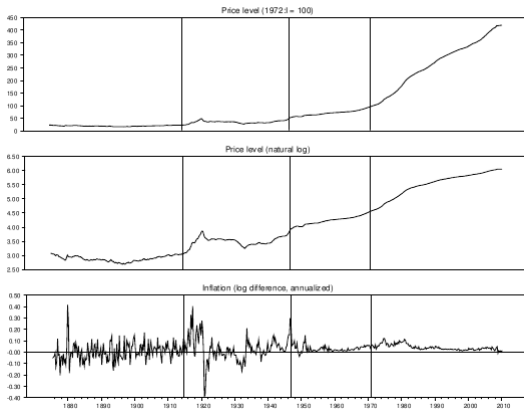
Důsledky intervencí

- zásoby měnového kovu se hromadí v centrální bance
- rezervní poměry CB a komerčních bank se odchyľují od svých optimálních tržních hodnot (nadměrné rezervy - viz třeba Francie v 19. století, obvykleji ale rezervy příliš nízké)
- jestliže CB funguje jako věřitel poslední instance, pak jsou portfolia jednotlivých bank příliš riziková
- velikost firem v bankovním sektoru je též vychýlena z optima (příliš mnoho malých bank - situace před rokem 1844 v Anglii a Walesu, anebo naopak příliš velké banky, jak je tomu pravděpodobně dnes)

Fungování centrálního bankovníctví

Stabilita cenové hladiny

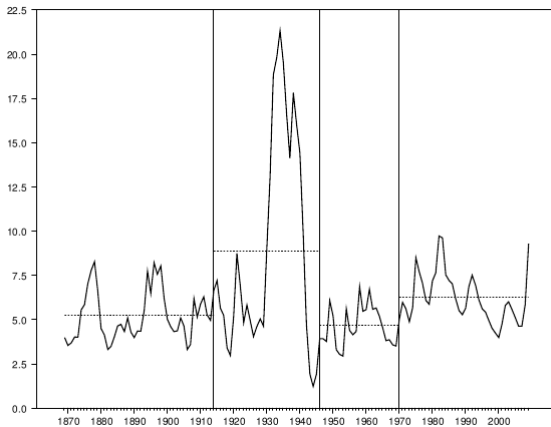
Figure 1: Quarterly US price level and inflation rate, 1875 to 2010.

Fungování centrálního bankovníctví

Nezaměstnanost

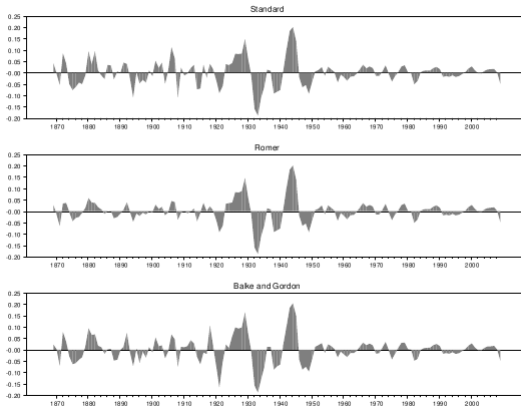
Figure 6: US unemployment rate, 1869 to 2009.

Fungování centrálního bankovníctví

Stabilita HDP

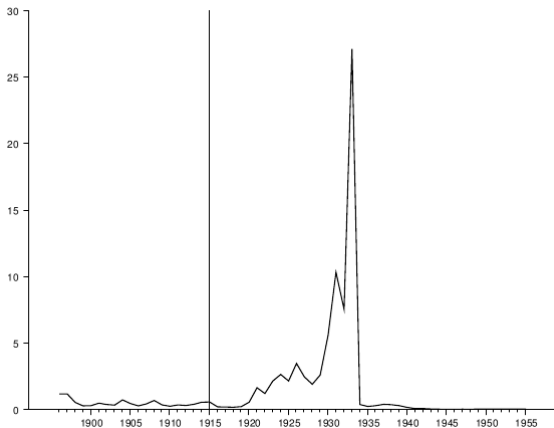
Figure 5: Percentage deviations of real GNP from trend.

Fungování centrálního bankovníctví

Stabilita bankovního sektoru

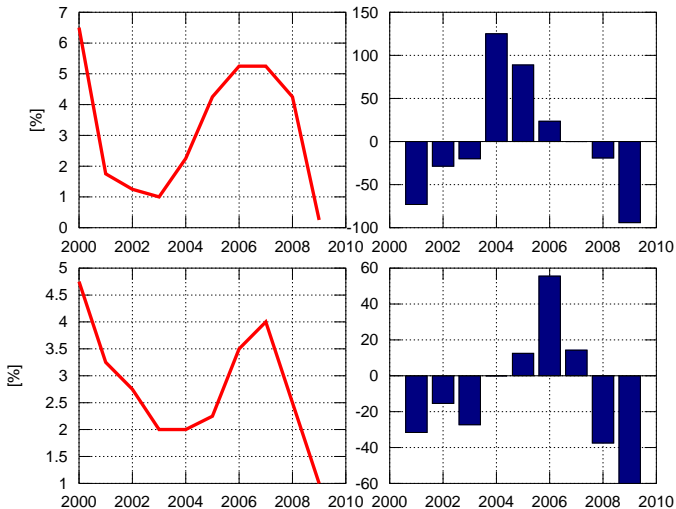
Figure 9: US bank failures as percentage of all banks, 1896 to 1955.

Fungování centrálního bankovníctví

Stabilita úrokových měr

Obrázek: Srovnání monetárních politik Fedu a ECB

Závěr

- produkce peněz a bankovníctví jsou stejná odvětví jako kterákoliv jiná
- ⇒ nelze tvrdit, že by ekonomická *teorie* v této oblasti vůbec neplatila, ani formulovat nějakou její partikulární verzi
- analýza i historické příklady svobodného bankovníctví ukazují, že jde o uspořádání stabilnější
- ⇒ trh by neměl být nahrazován diskrecí centrálních bank, reforma by se neměla sestávat z dalších intervencí, je nutné naopak „od-politizovat“ finanční sektor
- stará ekonomická teorie je v této věci lepší než většina modernějších přístupů
- ⇒ měli bychom si být více vědomi škodlivých účinků subvencí na akademickou sféru